УДК 37.013.42 : [364.4-053.9 (045)]

[https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12\(18\)-555-566](https://doi.org/10.52058/2708-7530-2021-12(18)-555-566)

Шеплякова Ірина Олександрівна кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, вул. Чернишевської, буд. 60, каб. 6, м. Харків, 61002, тел.: (0630 482-61-72, e-mail: sheplyakova78@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1098-3480>

Тараненко Анастасія Юріївна здобувачка вищої освіти першого (бакалаврського) рівня четвертого року навчання спеціальності 231 Соціальна робота, Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, факультет психології і соціології, вул. Чернишевської, 60, м. Харків, 61002, тел.: (063) 165-36-39, e-mail: spavch@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5025-0572>

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНА РОБОТА З СОЦІАЛІЗАЦІЇ ЛЮДЕЙ ПОХИЛОГО ВІКУ В БЛАГОДІЙНИХ ФОНДАХ: ВІТЧИЗНЯНИЙ ДОСВІД

Анотація. Кризовим періодом для кожної дорослої людини є старість (одна з послідовних вікових стадій розвитку індивіда). В Україні чисельність представників цієї вікової групи щорічно зростає. При цьому через дію різноманітних несприятливих особистісних та соціальних чинників у процесі соціалізації значної кількості людей похилого віку виникають суттєві ускладнення. Це актуалізує необхідність теоретичного аналізу соціалізації людей похилого віку як соціальної проблеми з метою пошуку ефективних шляхів її вирішення. Допомогти людям поважного віку продовжувати жити повноцінним соціальним життям є професійним завданням фахівців соціальної галузі, зокрема соціальних працівників і соціальних педагогів.

Аналіз закордонної практики соціальної роботи з людьми похилого віку засвідчив, що соціальними інституціями, на базі яких може бути ефективно вирішена проблема позитивної соціалізації представників цієї вікової групи, є благодійні фонди. Тому мета статті – проаналізувати вітчизняний досвід соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах, установити особливості її здійснення. Основні методи, використані в дослідженні, – аналіз, синтез, систематизація, узагальнення, порівняння.

Узагальнено вітчизняний досвід соціальної (у тому числі й соціально-педагогічної) роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах; визначено напрями, форми, методи такої роботи в зазначених соціальних інституціях. З'ясовано, що потенціал благодійних фондів щодо забезпечення цілеспрямованого комплексного систематичного соціально-виховного впливу

на процес соціалізації людей похилого віку достатньою мірою не використовується; охарактеризовано основні причини (відсутність відповідних програм соціально-педагогічної роботи у визначеному напрямі, недостатній рівень поінформованості отримувачів соціальних послуг щодо існуючих цільових проєктів та програм; недостатній рівень готовності фахівців благодійних фондів до організації та здійснення ефективної соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку, залучення останніх до активної участі у запланованих заходах тощо).

Ключові слова: похилий вік, соціалізація, соціальний педагог, соціально-педагогічна робота, благодійний фонд.

Shepliakova Iryna Oleksandrivna Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor of the Department of Social Work and Social Pedagogy, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Chernyshevskaya St., 60, Room 6, Kharkiv, 61002, tel.: (063) 482-61-72, e-mail: sheplyakova78@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-1098-3480>

Taranenko Anastasia Yuriyivna, Undergraduate Student of the Specialty 231 Social Work, H. S. Skovoroda Kharkiv National Pedagogical University, Faculty of Psychology and Sociology, Chernyshevskaya St., 60, Kharkiv, 61002, tel.: (063) 165-36-39, e-mail: spavch@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-5025-0572>

SOCIO-PEDAGOGICAL WORK ON SOCIALIZATION OF ELDERLY PEOPLE IN CHARITY FUNDS: NATIONAL EXPERIENCE

Abstract. Old age (as one of the successive stages of an individual's development) is a period of crisis for every adult. In Ukraine, the number of representatives of this age group is growing every year. At the same time, due to the action of various unfavorable personal and social factors in the process of socialization of a significant number of elderly people there are significant complications. This highlights the need for theoretical analysis of the socialization of the elderly as a social problem in order to find effective ways to solve it. Helping people of respectable age to continue living a full social life is a professional task of social workers, including social workers and social educators. The analysis of foreign practice of social work with the elderly showed that charitable foundations are social institutions on the basis of which the problem of positive socialization of representatives of this age group can be effectively solved. Therefore, the purpose of the article is to analyze the domestic experience of socio-pedagogical work on the socialization of the elderly in charitable foundations, to establish the features of its implementation. The main methods used in the study - analysis, synthesis, systematization, generalization, comparison.

The national experience of social (including socio-pedagogical) work on

socialization of elderly people in charitable foundations is generalized; the directions, forms, methods of such work in the specified social institutions are defined. It was found that the potential of charitable foundations to provide targeted comprehensive systematic social and educational impact on the process of socialization of the elderly is not sufficiently used. The main reasons are described (lack of appropriate programs of social and pedagogical work in a certain direction, insufficient level of awareness of recipients of social services about existing targeted projects and programs; insufficient level of readiness of specialists of charitable foundations to effectively organize and realization of the social and pedagogical work on socialization of the elderly, involvement their in active participation in planned activities, etc.).

Keywords: old age, socialization, social pedagogue, social and pedagogical work, charitable fund.

Постановка проблеми. Вирішення проблеми соціалізації людей похилого віку є важливим напрямом соціальної політики багатьох держав, зокрема й України. Адже старіння є кризовим періодом для кожної дорослої людини, а чисельність цієї вікової групи щорічно зростає. За даними Державної служби статистики України щодо розподілу постійного населення в країні за статтю і віком на 1 січня 2020 року, загальна чисельність постійного населення України складає 41 млн. 732 тис. 779 осіб. При цьому загальна чисельність осіб (обох статей) у віці від 60 і старше – 9 млн. 978 тис. 194 особи. А, отже, кожен четвертий житель України досяг 60-річного віку. При цьому, за прогнозом Інституту демографії і соціальних досліджень НАН України, «до 2050 року, частка осіб старше 60 років складатиме 33,5% від усього населення країни» [1]. При чому частка осіб 65 років і старших, котрі в 1994 році становили 14%, у 2025 році збільшиться до 21%.

В умовах прогресивного старіння населення актуальності набувають соціальні проблеми старості, які на сьогодні проявляються в малозабезпеченості, погіршенні здоров'я, самотності, відсутності можливостей для самореалізації тощо. Вступ людини в період старості приносить із собою зміну звичних життєвих стандартів, поступове або раптове проходження нею певних вікових соціальних кризових етапів (відхід з будинку дорослих дітей, народження онуків, вихід на пенсію, смерть або загроза втрати близьких людей, усвідомлення наближення власної смерті тощо). При цьому людям похилого віку важче за інші вікові категорії пристосовуватися до перманентних змін, оскільки їхні життєві здобутки часто знецінюються і вважаються пережитками минулого, а їхній досвід не завжди є актуальним у зв'язку з інтенсивним науково-технічним прогресом. На жаль, відсутність розуміння цього з боку відповідних соціальних суб'єктів на різних рівнях соціального середовища породжує формування негативного іміджу літніх людей та відповідного ставлення до них, провокує появу стереотипів, які ще більше поглиблюють проблему соціалізації цих осіб. Допомогти людям похилого віку подолати

складну життєву ситуацію та продовжувати жити повноцінним соціальним життям є професійним завданням фахівців соціальної сфери, зокрема соціальних працівників та соціальних педагогів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Окремі аспекти проблеми соціалізації людей похилого віку в своїх працях досліджували: теоретико-методологічні засади соціалізації особистості – О. Безпалько, А. Капська, А. Мудрик, А. Рижанова та ін.; соціально-психологічні аспекти подолання проблем осіб похилого віку – В. Альперович, Е. Еріксон, О. Коваленко, О. Козлов та ін.; соціальну роботу з людьми похилого віку – Д. Титов, О. Тополь, Є. Холостова, І. Романова, М. Сех та ін., зокрема соціально-педагогічну роботу – М. Житинська, Ю. Лисенко, Г. Міннігалеева, О. Новікова та інші.

Установлено, що *старість* – це одна з послідовних стадій розвитку людини. Серед попередніх стадій вона вирізняється більшою інтенсивністю руйнівних процесів, які неминуче приводять до припинення існування. Адже це заключний період людського життя, «умовний початок якого пов'язаний з відходом людини від особистої участі в продуктивному житті суспільства» [2].

При цьому Е. Еріксон розглядав *старість* як «стадію розвитку особистості, на якій можливе або набуття такої якості, як інтегративність – цілісність особистості, або переживання відчаю від того, що життя майже скінчилося, але прожите воно не так, як хотілося і планувалося» [2]. Таку поведінку людини автор пов'язував з кризою, що охоплює людину на етапі старості. На думку Е. Еріксона, основне завдання людини похилого віку – «усвідомлення і прийняття прожитого життя і особистостей, з якими вона контактувала, як внутрішньо необхідної та єдино можливої умови існування» [2]. Адже мудрість полягає у «прийнятті особистістю власного життя цілком, з усіма його злетами і падіннями, у відсутності занепокоєння з приводу неправильно прожитого життя і неможливості почати його з початку» [2].

Узагальнення результатів проведеного аналізу джерельної бази дозволило уточнити визначення понять «похилий вік», «соціалізація», «соціалізація людей похилого віку», а також виокремити основні соціально-психологічні фактори, що впливають на процес соціалізації людей похилого віку.

З'ясовано, що поняття «*похилий вік*» слід розуміти в широкому сенсі. Адже в багатьох країнах і культурах зарахування до категорії осіб похилого віку – це не обов'язково питання власне віку, скоріше це пов'язано з такими обставинами, як, наприклад, статус дідуся або наявність певних фізичних ознак, як-от сиве волосся. У місцевостях, де люди живуть у важких умовах, деякі стани, які зазвичай асоціюються з похилим віком, наприклад, труднощі з пересуванням або хронічні захворювання, можуть з'явитися і в більш молодому віці. Хоча слід зазначити, що в переважній більшості джерел для визначення осіб похилого віку використовують 60-річний вік і старше. Проте, на думку О. Коваленко, «віковий поріг у 50 років і старше може бути набагато

доречнішим у багатьох ситуаціях, спричинених гуманітарними кризами» [3].

На основі аналізу джерельної бази встановлено, що в науковій спільноті відсутній єдиний підхід до трактування терміну «соціалізація». Зокрема його характеризують як:

- процес інтеграції індивіда у суспільство, у різноманітні типи соціальних спільнот (група, соціальні інститути, соціальна організація) шляхом засвоєння ним елементів культури, соціальних норм і цінностей, на основі яких формуються соціально-значущі риси особистості (В. Бочарова [4]);
- процес засвоєння індивідом соціального досвіду, системи соціальних зв'язків і відносин (Т. Калініченко [5]);
- процес засвоєння індивідом знань, досвіду, норм і цінностей, включення його до системи соціальних зв'язків і відносин, необхідних для його становлення і життєдіяльності в цьому суспільстві (Н. Кабаченко [6]);
- способи формування умінь і соціальних установок індивідів, які відповідають їхнім соціальним ролям; процес становлення особистості, навчання і засвоєння індивідом цінностей, норм, установок, зразків поведінки, притаманних певному суспільству, соціальній спільноті, групі (В. Лютий [7]).

Водночас з'ясовано, що переважна більшість визначень цього поняття, на думку О. Безпалько, «містить загальне положення про те, що сутність соціалізації полягає у засвоєнні індивідом соціального досвіду, але розуміння змісту цього досвіду, його структури, засобів і порядку засвоєння істотно відрізняються» [8].

Серед основних *соціально-психологічних факторів*, що впливають на процес соціалізації людей похилого віку, можна визначити такі:

- зниження рівня доходів і погіршення матеріального становища;
- зниження рівня самоповаги і ступеня пошани оточуючих;
- самотність;
- зменшення свободи вибору щодо занять, поїздок, проведення часу, вибору партнерів для спілкування і спільного життя.

Окрім того, у літньої людини відбуваються закономірні зміни в психіці і поведінці, які зменшують її здатність долати соціально-психологічні труднощі, а саме:

- «погіршуються гострота зору, периферичний і нічний зір, знижується слух і розуміння чужої мови, часто страждає власна мова. Все це істотно погіршує комунікативні здібності літніх людей, посилюючи соціальну ізоляцію;
- зниження розумових і пізнавальних функцій, при якому особливо страждає пам'ять на недавні події, тоді як довготривала пам'ять зберігається, знижується швидкість мислення і жвавість розуму;
- у процесі старіння помітно зменшується потреба в сні, літні люди частіше прокидаються серед ночі;

- зазвичай відбувається зниження рівня соціальних досягнень, амбіцій і прагнень, виникає відносна задоволеність прожитим життям, унаслідок дії механізмів психологічного захисту минуле і власна роль у ньому часто ідеалізуються, погляди стають консервативнішими;
- підвищується схильність літньої людини до депресії як відповідь на дію психосоціального стресу» [9].

Виходячи з вищезазначеного, актуальності та соціальної значущості набуває питання допомоги в процесі соціалізації людини похилого віку до змінених життєвих обставин.

Проведений аналіз наукової літератури та практики соціальної роботи з людьми похилого віку за кордоном засвідчив, що соціальними інституціями, на базі яких може бути ефективно вирішена проблема позитивної соціалізації людей похилого віку і потенціал яких достатньою мірою не використовується, є благодійні фонди. Отже, актуалізованою потребою є необхідність пошуку ефективних механізмів соціалізації людей похилого віку в умовах благодійних фондів, що, своєю чергою, передбачає необхідність ґрунтовного аналізу вітчизняної практики соціально-педагогічної роботи зазначених інституцій у цьому напрямі.

Мета статті – проаналізувати вітчизняний досвід соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах, установити особливості її здійснення.

Виклад основного матеріалу. На основі узагальнення підходів до розуміння поняття «соціалізація» та враховуючи психосоціальні особливості осіб аналізованої вікової категорії, *соціалізацію людей похилого віку* розуміємо як процес пристосування осіб похилого віку до змінених умов життєдіяльності, засвоєння ними ціннісно-нормативних установок, моделей поведінки, що забезпечують їхнє активне функціонування та попереджують соціальне виключення. При цьому погоджуємося з А. Рижановою [10] та Ю. Лисенко [11], що *особливостями процесу соціалізації людей похилого віку* в сучасних умовах інформаційного суспільства є:

- «характер соціалізації людей у похилому віці залежить від способу життя в молодості» [11, С. 35], тобто все набуте в період молодості відіграє важливу роль у пізньому віці і формує особливості та моделі поведінки;
- «ставлення великих і малих соціальних груп, інституцій до цієї вікової категорії осіб» [11, С. 36], а саме існування в суспільстві так званого внутрішнього опору при контакті з літніми людьми, оскільки ті є мимовільним нагадуванням про майбутню старість і смерть. Саме зовнішнє ставлення і впливає на характер соціалізації цієї вікової групи. Так, якщо існує неприйняття похилими людьми молодих, то відтворюється відповідне ставлення, що спричиняє руйнування міжпоколінних зв'язків, загострення конфліктів і відособлення субкультури молоді від людей третього віку. Наслідком стає

прірва між поколіннями, що порушує спадкоємність культурних традицій, передачу соціокультурного досвіду;

- «власне ставлення до себе, до оточуючих, а також до самого процесу старіння» [11, С. 37]. При цьому фізичне, психічне, соціальне самопочуття літньої людини залежить від її ставлення до себе, прийняття себе незалежно від віку, а також від «наявності адаптаційного ресурсу та можливостей самореалізації людей похилого віку в умовах мінливості соціуму» [11, С. 39].

Установлено, що науковці і практики в сфері соціально-педагогічної роботи з людьми похилого віку виокремлюють дві групи чинників, які впливають на процес соціалізації у зазначеному віці:

1) об'єктивні чинники: соціальна ситуація, рівень життя, матеріальна забезпеченість, соціально-психологічні умови проживання літніх людей, вплив на людину засобів масової інформації, екологічний стан середовища;

2) суб'єктивні чинники: тип особистості, її ціннісні орієнтації, готовність та здатність до саморозвитку, гнучкість мислення, воля, стратегія старіння та особливості переживання вікової кризи тощо.

Отже, формування позитивного ставлення людей похилого віку до себе та до інших, здатності не сприймати власну старість як завершення життя, розвиток «уміння відкривати нові обрії для самореалізації, проявляти соціальну активність, налагоджувати конструктивне спілкування з оточуючими» [11, С. 39] є необхідним для здійснення ефективної підтримки цієї вікової групи в сучасному суспільстві, зокрема через організацію та здійснення соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку в *благодійних фондах* (як різновиду благодійної організації, що «діє на підставі статуту, має учасників та управляється учасниками, які не зобов'язані передавати цій організації будь-які активи для досягнення цілей благодійної діяльності» [12]).

На основі узагальнення результатів проведеного аналізу наукових праць [5; 10; 13; 14] *соціально-педагогічну роботу з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах* визначено як цілеспрямовану спеціально організовану координовану діяльність, спрямовану на: підвищення ефективності процесу пристосування осіб похилого віку до змінених умов життєдіяльності, засвоєння ними ціннісно-нормативних установок та моделей поведінки, що забезпечують їхнє активне функціонування і попереджують соціальне виключення; збереження та зміцнення їхнього соціального і фізичного здоров'я; активізацію діяльності соціального спрямування, сприяння в реалізації їхніх життєвих планів, у саморозвитку, самопізнанні, збереженні життєвої активності; підвищення якості життєдіяльності.

Виокремлено *особливості соціальної роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах*, що полягають у залежності її ефективності від забезпечення: комплексності, систематичності такої роботи в благодійних фондах на основі залучення зовнішніх соціальних інституцій та координованості впливів різних суб'єктів соціально-виховного процесу;

готовності соціальних працівників благодійних фондів до роботи з соціалізації людей похилого віку через формування в зазначеній категорії клієнтів позитивного ставлення до себе і до інших, здатності не сприймати власну старість як завершення життя, розвитку в них навичок конструктивного спілкування з оточуючими, здатності до самореалізації, соціальної активності.

Установлено, що допомогу літнім особам в Україні (зокрема й допомогу в забезпеченні їхньої подальшої соціалізації) надають *благодійні фонди* у межах реалізації різноманітних цільових соціальних проєктів, у тому числі із залученням міжнародних організацій. Серед благодійних організацій, що забезпечують підтримку та допомогу літнім особам, такі, як:

➤ *Всеукраїнська Благодійна Організація «Турбота про Літніх в Україні»*, метою діяльності якої є захист прав та інтересів людей похилого віку, покращення якості їхнього життя, ресоціалізація через підтримку та розвиток їхньої активної життєвої позиції і залучення до допомоги своїм одноліткам. Волонтери організації допомагають вдома, облаштовують консультативні пункти для надання інформації, захищають права та інтереси клієнтів за допомогою юристів, надають підтримку людям, які стають жертвою дискримінації за віком;

➤ *Міжнародний благодійний фонд «Let's help!»*, на базі якого реалізується проєкт «Старенькі» – некомерційний соціальний проєкт, мета якого – допомога самотнім людям похилого віку в подоланні складних життєвих обставинах. Благодійна місія проєкту полягає в організації закупівлі пакетів допомоги самотнім людям похилого віку та наданні їм адресної допомоги;

➤ *Фонд «Східна Європа»*, який розробив та започаткував проєкт «Центри дозвілля для літніх людей», спрямований на підтримку місцевих ініціатив із створення центрів для одиноких малозабезпечених людей похилого віку та надання їм якісних соціальних, юридичних та побутових послуг. Такі центри є місцем, де самотні люди можуть спілкуватись, займатись улюбленою справою, брати участь у роботі численних гуртків, опановувати нові навички;

➤ *Благодійний Фонд «Карітас – Львів»*, який відкрив Центр допомоги людям похилого віку, що надає їм комплексну духовну, медико-соціальну, санітарно-гігієнічну опіку, а також організовує пізнавальні зустрічі, індивідуальні та групові клуби для спілкування, кружки рукоділля, екскурсії та мандрівки визначними місцями Львова та України;

➤ *Благодійний Фонд «Карітас – Харків»*, який упровадив програму «Домашня опіка» [14], спрямовану на комплексну підтримку людей, які з тих чи інших обставин, частково або повністю втратили здатність піклуватись про себе самі, цільовою групою котрої є, переважно, саме люди літнього віку. Така підтримка надається командою фахівців медичної, соціальної та психологічно-духовної сфери. Основними напрямками роботи в межах програми «Домашня опіка» є:

- догляд за тілом хворих і немічних – переодягання, заміна постільної та натільної білизни, гігієнічні послуги;
- медичні послуги – вимірювання тиску, пульсу і температури тіла, контроль за своєчасним прийманням ліків, обробка ран, пролежнів, розтирання тіла, ЛФК та інші;
- ведення домашнього господарства – покупки в магазині, приготування їжі, годування (за потреби), миття посуду, прибирання в помешканні, прання та прасування одягу;
- залагоджування юридичних питань – реєстрація документів для отримання субсидій, сплата комунальних послуг та ін.;
- організація дозвілля – спілкування, читання книг, прогулянки;
- консультації підопічних та їхніх родичів щодо правильного догляду та користування реабілітаційним обладнанням тощо.

➤ *Харківський обласний благодійний фонд «Соціальна Служба Допомоги»*, який упровадив проєкт «Денний центр для людей похилого віку» (він же – клуб активного довголіття «Друга молодість») (у межах якого створена можливість реалізовуватися, із задоволенням проводити час, спілкуватися 50 літнім людям з активною життєвою позицією); проєкти «Паліативні заходи: соціальна і медична допомога людям, яким необхідна мобільна паліативна допомога» та «Стійка система Домашньої опіки в Україні» (які спрямовані на медико-соціальну роботу з людьми похилого віку, не здатними до самообслуговування, а також важкохворими людьми та їхніми родинами, що зіткнулися з проблемами невиліковного захворювання); проєкт «Підтримка людей, які постраждали від нацизму, у місті Харків».

Окрім того з'ясовано, що створюються також такі проєкти, як «*Університет третього віку*». Університет третього віку – «освітня організація для людей передпенсійного, пенсійного віку та людей із інвалідністю, що об'єднує осіб у групи відповідно до інтересів та дає можливість поділитися власним досвідом, знаннями та вміннями» [15]. Навчання в поважному віці носить не стільки освітній, скільки соціальний характер. При цьому роль викладача досить специфічна, оскільки він виступає більше консультантом, наставником, посередником і організатором.

За Н. Донченко [16], найбільш популярною формою занять є організація просвітницьких акцій у вигляді повідомлень, циклів лекцій, курсів, занять, що стосуються найрізноманітніших галузей знань та культури, проведення зустрічей з різними цікавими людьми, а також колективне та індивідуальне читання книг і журналів. Окрім того, для літніх людей важливо робити своїми руками корисні подарунки для сімей, відчутти значущість та важливість власної діяльності; також корисним є розвиток дрібної моторики рук, що позитивно впливає на кору головного мозку і значно покращує стан здоров'я.

Популярністю користуються автобусні екскурсії цікавими місцями, оздоровчі екскурсії під гаслом «поїздки за здоров'ям» з різними розвагами. У

межах рухової рекреації (яка необхідна кожній людині, а особливо людям похилого віку) організовуються рухливі ігри та розваги, танці, лікувальна і профілактична гімнастика, а також дружні бесіди, організація урочистих заходів з нагоди свят, днів народження тощо.

Люди похилого віку охоче беруть участь в різних формах занять, пов'язаних з інтелектуальними розвагами. До них відносяться настільні ігри, розгадування кросвордів, слухання радіо, перегляди телепередач, читання журналів, книг (частіше ілюстрованих).

Напрямом соціальної роботи є сприяння соціальних працівників у створенні груп взаємопідтримки, груп соціальних дій, самокерованих груп, які уможливають як вирішення індивідуальних проблем, так і ініціювання та проведення кампаній щодо конкретних соціальних змін задля захисту прав та інтересів осіб аналізованої вікової категорії.

Висновки. Отже, узагальнення результатів проведеного аналізу вітчизняного досвіду соціальної роботи з людьми похилого віку в благодійних фондах (Всеукраїнській Благодійній Організації «Турбота про Літніх в Україні»; Міжнародному благодійному фонді «Let's help!»; Фонді «Східна Європа» (проект «Центри дозвілля для літніх людей»; Благодійному Фонді «Карітас – Львів» (проект «Центр допомоги людям похилого віку»); Благодійному Фонді «Карітас – Харків» (програма «Домашня опіка»); Харківському обласному благодійному фонді «Соціальна Служба Допомоги» (проекти: «Денний центр для людей похилого віку»; «Паліативні заходи: соціальна і медична допомога людям, яким необхідна мобільна паліативна допомога»; «Стійка система Домашньої опіки в Україні»; «Підтримка людей, які постраждали від нацизму, у місті Харків»)) уможливило висновок про те, що в Україні існує низка благодійних організацій, які надають певні види соціальних послуг клієнтам аналізованої вікової категорії, визначено напрями, форми та методи соціальної роботи з людьми похилого віку в зазначених соціальних інституціях, зокрема щодо їхньої соціалізації. При цьому з'ясовано, що або через непоінформованість цих осіб про діяльність таких соціальних інституцій, або внаслідок неможливості отримати послуги (відсутність мобільності, страх тощо) більшість представників цільової групи, на жаль, не є отримувачами послуг у таких соціальних інституціях.

Відтак перспективи подальших досліджень вбачаємо в необхідності розробки відповідної програми соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах (у межах якої одним із напрямів роботи стане інформування людей літнього віку щодо відповідних цільових проєктів та програм, сприяння залученню їх до участі в них); а також у теоретичному обґрунтуванні пропозицій щодо доповнення змісту професійної підготовки здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців соціальної галузі відповідними освітніми компонентами, через реалізацію яких можна забезпечити сформованість у них компетентностей, необхідних для організації

та здійснення ефективної соціально-педагогічної роботи з соціалізації людей похилого віку в благодійних фондах.

Література:

1. Шапар В. Б. Психологічний тлумачний словник / В. Б. Шапар. – Х. : Прапор, 2004. – 640 с. – Режим доступу: <https://archive.org/details/psycholoh2007/page/16/mode/2up>
2. Анциферова Л. И. Эпигенетическая концепция развития личности Э. Г. Эриксона. Принцип развития в психологии. / Л. И. Анциферова. – М. : Наука, 1978. – С. 220-227.
3. Коваленко О. Е. Методика професійного навчання : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / О. Е. Коваленко. Х. : Вид-во НУА, 2005. – 324 с.
4. Бочарова В. Г. Социально-педагогическая деятельность как научная категория : науч. доклад. / В. Г. Бочарова. – М. : [б. в.], 2002. – 31 с.
5. Калініченко Т. І. Теоретико-методологічні основи дослідження проблеми соціально-педагогічної підтримки літніх людей в установах соціального обслуговування / Т. І. Калініченко // Часопис НПУ імені М. П. Драгоманова. – 2014. – Серія № 11. Соціальна робота. Соціальна педагогіка. – Вип. 19. – С. 147-154.
6. Кабаченко Н., Семигіна Т. Сучасні підходи до соціальної роботи з людьми похилого віку / Н. Кабаченко, Т. Семигіна // Соціальна політика та соціальна робота. – 2005. – № 1. – С. 35.
7. Лютий В. П. Технологія соціальної роботи : конспект лекцій: Р. 1. Загальні технології соціальної роботи [Електронний ресурс] / Лютий В. П. – К. : Академія праці і соціальних відносин, 2003. – Режим доступу: <http://moodle.socosvita.kiev.ua/moodldata/filedir/0e/0a/0e0a4cdd6fa918dbf8e703f859f6ae24dae5bd0>.
8. Безпалько О. В. Соціальна педагогіка: схеми, таблиці, коментарі : навч. посіб. / О. В. Безпалько. – К. : Центр навчальної літератури, 2009. – 208 с.
9. Михальська С. А. Психологічні особливості людей похилого віку / С. А. Михальська // Проблеми сучасної психології. – 2014. – Вип. 23. – С. 425-434.
10. Рижанова А. О. Люди похилого віку в інформаційному суспільстві: соціально-педагогічний підхід / А. О. Рижанова // Педагогіка та психологія. – 2011. – Вип. 40(2). – С. 128-137.
11. Лисенко Ю. Специфіка соціалізації людей похилого віку в інформаційному суспільстві / Ю. О. Лисенко // Соціальна робота та соціальна освіта. – 2018. – № 4. – С. 33-45.
12. Закон України «Про благодійну діяльність та благодійні організації» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text>
13. Житинська М. О. Соціально-педагогічна підтримка життєдіяльності осіб похилого віку в умовах територіального центру соціального обслуговування : дис. ... кандидата педагогічних наук : 13.00.05 / Житинська Марія Олександрівна. Київ : Нац. пед. ун-т ім. М. П. Драгоманова, 2018. – 260 с.
14. Сех М. І., Романова І. А. Готовність соціального працівника до роботи з людьми похилого віку в умовах благодійної організації / М. І. Сех, І. А. Романова // Актуальні проблеми досліджень у галузі соціальної педагогіки і соціальної роботи: Матеріали міжвузівської дистанційної студентської науково-практичної конференції (м. Харків, 27 травня 2020 р.) / за ред. М. П. Васильєвої. – Харків : ХНПУ ім. Г. С. Сковороди, 2020. – С. 67-74.
15. Можливості для людей поважного віку: пожиттєва освіта, гуртки, волонтерівання. – Сайт «Портал ГУРТ». – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.gurt.org.ua/news/recent/25335/>.
16. Донченко Н. П. Мистецтво гри: теорія і практика ігрової діяльності в умовах дозвілля : навч. посіб. / Н. П. Донченко. – К. : ДАКККиМ, 1999. – 176 с.

References:

1. Shapar, V. B. (2004). *Psykhologichnyi tлумachnyi slovnyk. [Psychological explanatory dictionary]*. Kharkiv: Prapor. Retrieved from https://archive.org/details/psycholoh_2007/page/16/mode/2up [in Ukrainian].
2. Anciferova, L. I. (1978). *Jepigeneticheskaya koncepciya razvitiya lichnosti Je. G. Jeriksona. Princip razvitiya v psihologii. [Epigenetic concept of personality development by E. H. Erickson. Development principle in psychology]*. Moscow: Nauka. [in Russian].
3. Kovalenko, O. E. (2005). *Metodyka profesiinoho navchannia. [Methods of professional training]*. Kharkiv: NUA. [in Ukrainian].
4. Bocharova, V. H. (2002). *Sotsialno-pedahohycheskaia deiatelnost kak nauchnaia katehoriya [Socio-pedagogical activity as a scientific category]*. Moscow: [b. v.] [in Russian].
5. Kalinichenko, T. I. (2014) Teoretyko-metodolohichni osnovy doslidzhennia problemy sotsial'no-pedahohichnoi pidtrymky litnikh liudei v ustanovakh sotsial'noho obsluhovuvannya [Theoretical and methodological bases of research of the problem of socio-pedagogical support of elderly people] *Chasopys NPU imeni M. P. Drahomanova – Naukovyi Chasopys National Pedagogical Dragomanov University, 11*, 147-154. [in Ukrainian].
6. Kabachenko, N. & Semyhina T. (2005). Suchasni pidkhody do sotsialnoi roboty z liudmy pokhyloho viku [Modern approaches to social work with the elderly]. *Sotsialna polityka ta sotsialna robota – Social policy and social work, 1*, 35. [in Ukrainian].
7. Liutyi, V. P. (2003). *Tekhnolohiia sotsialnoi roboty [Technology of social work]*. Kyiv: Akademiia pratsi i sotsialnykh vidnosyn. Retrieved from <http://moodle.socosvita.kiev.ua/moodledata/filedir/0e/0a/0e0a4cdd6fa918dbf8e703f859f6ae24dae5bd0> [in Ukrainian].
8. Bezpalko, O. V. (2009). *Sotsialna pedahohika: skhemy, tablytsi, komentari. [Social pedagogy: schemes, tables, comments]*. Kyiv: Tsentr navchalnoi literatury [in Ukrainian].
9. Mykhalska, S. A. (2014). Psykhologichni osoblyvosti liudei pokhyloho viku [Psychological features of the elderly]. *Problemy suchasnoi psykhologii – Problems of Modern Psychology, 23*, 425-434. [in Ukrainian].
10. Ryzhanova, A. O. (2011) Liudy pokhyloho viku v informatsiinomu suspilstvi: sotsialno-pedahohichnyi pidkhid [Older people in the information society: socio-pedagogical approach]. *Pedahohika ta psykholohiia – Pedagogy and Psychology, 2011*, 40(2). 128-137. [In Ukrainian].
11. Lysenko, Y. (2018). Cpetsyfika sotsializatsii liudei pokhyloho viku v informatsiinomu suspilstvi [Specification of socialization of the elderly people living in the information society]. *Sotsialna robota ta sotsialna osvita – Social Work and Education, 4*, 33-44. [in Ukrainian].
12. Zakon Ukrainy «Pro blahodiinu diialnist ta blahodiini orhanizatsii» [The Law of Ukraine «On the charity work and charitable organizations »]. (n.d.). zakon.rada.gov.ua. Retrieved from <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> [in Ukrainian].
13. Zhytynska, M. O. (2018). Sotsialno-pedahohichna pidtrymka zhyttiediialnosti osib pokhyloho viku v umovakh terytorialnoho tsentru sotsialnoho obsluhovuvannia [Socio-pedagogical support of the life of the elderly in the territorial center of social services conditions]. *Candidate's thesis*. Kyiv: National Pedagogical Dragomanov University [in Ukrainian].
14. Sekh, M. I. & Romanova, I. A. (2020). Hotovnist sotsialnoho pratsivnyka do roboty z liudmy pokhyloho viku v umovakh blahodiinoi orhanizatsii [Readiness of a social worker to work with the elderly in a charitable organization]. Proceedings from: Mizhvuzivska dystantsiina studenska naukovo-praktychna konferentsiia «Aktualni problemy doslidzhen u haluzi sotsialnoi pedahohiky i sotsialnoi roboty» – The Interuniversity Remote Student Scientific and Practical Conference «Actual Problems of Research in the Field of Social Pedagogy and Social Work». (pp. 67-74). Kharkiv: KhNPU im. H. S. Skovorody [in Ukrainian].
15. Mozhlyvosti dlia liudei povazhnogo viku: pozhyttieva osvita, hurtky, volonteruvannia. Sait «Portal HURT» [Site «Portal HURT»]. Retrieved from <https://www.gurt.org.ua/news/recent/25335/> [in Ukrainian].
16. Donchenko, N. P. (1999). *Mystetstvo hry: teoriia i praktyka ihrovoi diialnosti v umovakh dozvillia. [The art of the game: theory and practice of play activities in leisure time]*. Kyiv: DAKKKiM. [in Ukrainian].